

YMPÄRISTÖ
KASVATUKSEN
VUOSI

Simonkallion
päiväkoti

OPINNÄYTETYÖ
KUURNE, LAINE JA PÖLLÄNEN

Sisällys

Ympäristökasvatus s. 3

Ekososiaalinen sivistys s. 4

Tervetuloa ympäristökasvatuksen vuosikellon pariin! s. 5

Ympäristökasvatuksen työkortit s. 6

Ympäristökasvatuksen vuosikello s. 7

Elokuu: Minä osana ympäristöä s. 8-9

Syyskuu: Retket luonnossa s. 10-11

Lokakuu: Vanhempien osallisuus ympäristökasvatuksessa s. 12-13

Marraskuu: Osallisuus ja vaikuttaminen ympäristökasvatuksessa s. 14-15

Joulukuu: Kierrättäminen s. 16-17

Tammikuu: Ruokakasvatus s. 18-19

Helmikuu: Vastuullinen kuluttaminen s. 20-21

Maaliskuu: Päiväkotipuutarha s. 22-23

Huhtikuu: Energian säästäminen s. 24-25

Toukokuu: Hyvinvointia luonnosta s. 26-27

Kesäkuu: Ympäristökasvatuksen vuoden arviointia s. 28-29

Heinäkuu: Luonnonsuojelu s. 30-31

Kiitos! s. 32

Lauluvinkkejä vuodenaikojen mukaan s. 33

Runovinkkejä s. 34

Materiaalivinkkejä henkilöstölle, lapsille ja vanhemmille s. 35-37

Lähteet s. 38

 Tällä merkityt materiaalit löytyvät päiväkodin "Ulos oppimaan" -materiaalihyllyköstä

Ympäristökasvatus Varhaiskasvatuksessa

"Ympäristökasvatuksen tavoitteena on vahvistaa lasten luontosuhdetta ja vastuullista toimimista ympäristössä sekä ohjata heitä kohti kestävästä elämäntapaa. Ympäristökasvatus sisältää kolme ulottuvuutta: oppiminen ympäristössä, oppiminen ympäristöstä sekä toimiminen ympäristön puolesta. Lähiluonto sekä rakennettu ympäristö ovat sekä oppimisen kohteita että oppimisympäristöjä."

"Luonnossa ja rakennetussa ympäristössä retkeily sekä ympäristön tutkiminen ovat tärkeä osa varhaiskasvatusta. Myönteisten kokemusten kautta lapsi oppii nauttimaan luonnosta ja lähiympäristöstä ja hänen ympäristösuhteensa vahvistuu. Luonnon ilmiöitä havainnoidaan eri aistein ja eri vuodenaikoina. Niistä keskustellaan ja niitä tutkitaan. Samalla opetellaan ympäristöön liittyvien käsitteiden käyttöä. Eri kasvi- ja eläinlajien tunnistamisen harjoittelu vahvistaa luonnon tuntemusta. Lasten kanssa opetellaan etsimään tietoa heitä kiinnostavista asioista. Luonto voi olla myös esteettisen kokemisen ja rauhoittumisen paikka."

"Lapsia ohjataan kunnioittamaan luontoa, sen kasveja ja eläimiä. Ympäristökasvatuksella edistetään kestävästä elämäntapaan kasvamista sekä siinä tarvittavien taitojen harjoittamista. Näitä käytännön taitoja ovat esimerkiksi roskaamaton retkeily, kohtuullisuuden ja säästäväisyyden opettelu, ruokailuun liittyvä vastuullisuus, energian säästäminen sekä jätteiden vähentäminen esimerkiksi kierrätyksen, tavaroiden korjaamisen ja uudelleenkäytön avulla. Samalla lapsia ohjataan kiinnittämään huomiota tekojen vaikutuksiin. On tärkeä huolehtia siitä, että lapset kokevat voivansa omilla teoillaan vaikuttaa kestävästä elämäntapaan mutta ilman että heidän tarvitsee kantaa lapsina liian suurta vastuuta kestävästä elämäntavan ylläpitämisestä."

Vantaan varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022

Ekososiaalinen sivistys

Tavoittelemme tällä hetkellä maailmassa hyvinvointia tavoilla, jotka eivät riittävästi huomioi tulevaisuutta siitä näkökulmasta millaisen maailman olemme jättämässä lapsillemme ja tuleville sukupolville. Ekologinen huoli liittyy elämää kannattelevien ekosysteemien elinvoimaisuuden heikentymiseen ja sosiaalinen huoli liittyy ihmisten väliseen reiluuteen ja oikeudenmukaisuuteen. (Salonen, 2012).

Ekososiaalinen sivistys on laaja-alainen hyvinvointikäsite, jonka lähtökohtana on yhdistää ekologinen ja sosiaalinen näkökulma yhteisöjen kulttuurisessa muutoksessa ja yksilöiden hyvinvoinnin määrittäjänä. Ekososiaalisessa kehyksessä hyvinvointi rakentuu elämän välttämättömät edellytykset tarjoavien ekosysteemipalvelujen elinvoimaisuudesta ja sosiaalisesta osallisuudesta, joka tuo luottamusta ja ihmisten yhteenkuulumisen kokemusta. (Salonen, 2012).

Ekososiaalisen sivistyksen arvoperustana on ihmisen vastuun ja vapauden yhdistäminen toiminnassaan siten, että huomioidaan ekologinen eheys ja monimuotoisuus, ihmisten keskinäinen tasavertaisuus ja riippuvuus, sekä demokratia, vakivallattomuus ja rauha. (Salonen, 2012).

Varhaiskasvatuksessa ekososiaalista sivistystä edistävä kasvatusta näyttöä lasten osallisuutena ja vaikuttamismahdollisuuksina ympäristökysymyksissä, ekologisessa kestävydessä sekä sosiaalisessa tasa-arvossa. Varhaiskasvatuksen arvomaailmassa ovat perinteisesti vahvoina arvoina näyttäneet eettisyys, empaattisuus, hyvät kaveritaidot. Näiden harjoittelun myötä käytettävät menetelmät, tehtävät ja leikit edistävät myös ekososiaalista sivistystä. Ekososiaalisen sivistyksen edistävän kasvatuksen näyttöä jatkumona, voidaan saavuttaa tavoite vastuullisesta, ilmaston ja kestävästä tulevaisuuden eteen toimivasta kansalaisesta. (OPH).

Tervetuloa ympäristökasvatuksen vuosikellon pariin!

Kädessäsi on ympäristökasvatuksen vuosikello, jonka tavoitteena on tukea ja kannustaa ympäristökasvatuksen suunnittelua ja toteutusta toimintavuoden aikana. Vuosikello jakautuu 12 kuukauteen ja jokaisella kuukaudella on oma kantava teemansa. Teemat pohjautuvat Vantaan varhaiskasvatussuunnitelmaan ja Vantaan varhaiskasvatuksen ympäristökasvatuksen työkortteihin.

Ihminen ja luonto kuuluvat erottamattomasti yhteen, ja olemme riippuvaisia ekosysteemien elinvoimaisuudesta. Ympäristökasvatuksen merkitystä ei voi korostaa liikaa tämän päivän muuttuvassa maailmassa.

Maapallomme hyvinvointi on vakavasti uhattuna. Ilmastonmuutos ja luontokato ovat ihmiskuntamme merkittävimpiä haasteita. Jotta pääsemme uudelleen tasapainoon luonnon kanssa, meidän tulee huomioida kestävä elämäntapa arjen valinnoissamme ja uudistaa elintapojamme. Kestävään elämäntapaan kasvaminen ja sen vaaliminen ovat tärkeä osa varhaiskasvatusta.

Ympäristökasvatuksessa aikuisen roolilla on suuri merkitys suunnannäyttäjänä. Välitämme arvojamme ja asenteitamme tuleville sukupolville. Siitä syystä on tärkeää pysähtyä pohtimaan omia, tiimin ja yksikön ajatuksia liittyen ympäristökasvatukseen.

Millaisia arvoja ja asenteita meillä kytkeytyy ympäristökasvatukseen?

Miten ympäristökasvatus näyttäytyy meidän toimintakulttuurissamme?

Oman toimintakulttuurin reflektiossa tarvitaan aika ajoin myös lempeän kriittisten lasien läpi katsomista; milloin haluaisimme toimia ympäristön näkökulmasta katsottuna kestäväällä tavalla ja milloin toimimme niin.

Tämän vuosikellon tavoitteena on tuoda teemoja ja ideoita ympäristökasvatuksen suunnitteluun ja toteutukseen. Jokainen tiimi rakentaa omalla toiminnallaan omannäköisensä toimintavuoden kokonaisuuden.

Ympäristökasvatuksen työkortit

Ympäristökasvatuksen vuosikellon kokoamisessa on otettu huomioon Vantaan ympäristökasvatuksen työkortit ja niistä nousevat teemat. Vantaan Kaupungin tavoitteena on saada kortit kokonaisuudessaan käyttöön vuoteen 2025 mennessä.

Ympäristökasvatuksen työkorteissa kuvataan kuuden eri teeman alla olevia tavoiteltavia ympäristökasvatuksen tekoja. Kaikki teemat tulevat varhaiskasvatussuunnitelman perusteista ja tukevat varhaiskasvatussuunnitelman toteuttamista.
(Ympäristökasvatuksen työkortit 2023)

Vuosikellossa on mukana työkorteista tutut hahmot:

Ilmastoagentit:

Heidän tehtävänä on ottaa kuvat lounasruoista ja esitellä tarjottavat muille. Agentti esittelee erityisesti kasvisruokavaihtoehdon.

Energiaetsivät:

Energiaetsivä on viimeinen kulkija, joka katsoo, että valot ovat poissa tyhjästä tiloista, vaatii vedenkulutusta ja käsipaperin käyttöä.

Roskapoliisit:

Poliisit vievät lajitellut roskat talonroskiksiin. Roskapoliisin tunnistaa hatusta ja liivistä.

Ympäristökasvatuksen vuosikello

Ruokakasvatus

Vastuullinen kuluttaminen

Kierrättäminen

Tammi

Helmi

Joulu

Päiväkotipuutarha

Osallisuus ja vaikuttaminen ympäristökasvatuksessa

Maalis

Marras

Energian säästäminen

Vanhempien osallisuus ympäristökasvatuksessa

Huhti

Loka

Hyvinvointia luonnosta

Retket luonnossa

Touko

Syys

Elo

Kesä

Ympäristökasvatuksen vuoden arviointia

Heinä

Minä osana ympäristöä

Luonnonsuojelu

Elokuu MINÄ OSANA YMPÄRISTÖÄ

Luonnossa ja rakennetussa ympäristössä ympäristön tutkiminen sekä retkeily ovat tärkeä osa varhaiskasvatusta.

Lähiluonto sekä rakennettu ympäristö ovat sekä oppimisen kohteita että oppimisympäristöjä.

Myönteisten kokemusten kautta lapsi oppii nauttimaan luonnosta ja lähiympäristöstä, ja hänen ympäristösuhteensa vahvistuu.

Lapsena syntynyt suhde ympäristöön kannattelee meitä vielä aikuisenakin!

Luonnon ilmiöitä havainnoidaan eri vuodenaikoina ja eri aistein. Niistä keskustellaan ja niitä tutkitaan yhdessä. Samalla opetellaan ympäristöön liittyvien käsitteiden käyttöä. Eri kasvi- ja eläinlajien tunnistamisen harjoittelu vahvistaa luonnon tuntemusta.

Lasten kanssa opetellaan etsimään tietoa heitä kiinnostavista asioista. Luonto voi olla myös esteettisen kokemuksen ja rauhoittumisen paikka. Lapsia ohjataan kunnioittamaan luontoa, sen kasveja ja eläimiä.

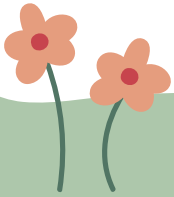
Tärkeitä päiviä!
Suomen luonnon päivä
Puunhalausviikko

Osaksi arkea

Jokaisella ryhmälle oma säännöllinen metsä-/luontoretkipäivä kerran viikossa tai useammin.

Luonnossa tapahtuvaa toimintaa dokumentoidaan, esim. kuvien, lasten tuotosten tai videoiden avulla. Näiden kautta voidaan palata yhdessä opittuun ja koettuun, sekä kertoa siitä perheille.

Lasten luontosuhteen vahvistaminen edellyttää varhaiskasvatuksen henkilöstöltä myönteistä asennetta ja riittävää osaamista luontotoiminnan mahdollistamiseksi.

Luonnossa!

Seikkaillaan ja leikitään!
Ihmetellään ja tutkitaan!
Tehdään erilaisia tehtäviä!
Opitaan!
Saadaan myönteisiä elämyksiä!
Koetaan yhdessä!
Tehdään projekteja!
Rauhoitutaan ja rentoudutaan!

Pohdittavaksi!

Millainen on oma luontosuhteeni?
Millaisia asioita luonto minulle edustaa?
Millaisia luontoon liittyviä asenteita ja arvoja välitän lapsille?
Onko minulla luontoon/luonnossa olemiseen liittyviä pelkoja/ennakkoluuloja?

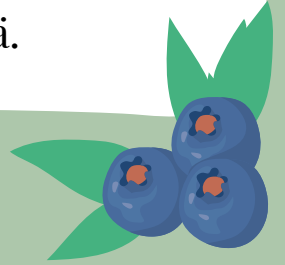
Syyskuu

RETKET LUONNOSSA

Jotta jotain oppisi rakastamaan, niin se tulee ensin oppia tuntemaan.

Mitä enemmän luonnossa liikutaan, sitä paremmin luontoa oppii tuntemaan, ja silmät avautuvat sen monimuotoisuudelle ja kaikille luonnon ihmeille.

Toiset meistä asuvat lähellä luontoa ja pääsevät luontoon vaikka päivittäin. Toisille luonnossa liikkuminen on hieman vieraampaa. Myös lasten kanssa toimiessa on hyvä huomioida tämä.

Suomessa on voimassa jokamiehenoikeudet.

Ne ovat sääntöjä, jotka kertovat mitä luonnossa saa tehdä ja mitä ei.

Suomessa luonnossa liikkuminen on hyvin vapaata, verraten useisiin muihin maihin.

Tärkeitä päiviä!

**Valtakunnallista Puun päivää
vietetään Vesan nimipäivänä**

27.9.

Ideoidaan oma luontopäivä!

Ryhmässä voidaan ideoida oma luontopäivä, joka toistuu vuosittain tietyinä ajankohtana. Oman luontopäivän voi liittää myös osaksi yksikön juhlakalenteria.

Mikä on meidän ryhmälle luonnossa tärkeää ja erityistä?

Toistuuko luonnossa esim. jokin leikkiteema lapsilla, josta voisi lähteä jalostamaan omaa luontopäivää?

Mitä tavanomaisesta poikkeavaa päivään liittyy?

Onko luontopäivä ryhmän vai kenties koko yksikön yhteinen?

Vinkkejä

🍃 Jokamiehenoikeudet.
Mitä Luonnossa saa tehdä?

🍃 Ilo kasvaa ulkona-kirjasta:
Suomen luonnossa varottavat eliöt.
Turvallisuuksuunnitelma.
Ennaltaehkäisy- ja ensiapuohjeet
luontotoiminnassa.

Reppureissulle! Siilin retkikirja.
Nygård Marjo, 2022.

Pohdittavaksi!

Onko ryhmällämme oma retkipaikka?
Miten lasten osallisuutta voi vahvistaa,
esim. retkipaikkojen pohdinnassa?

Lokakuu VANHEMPIEN OSALLISUUS YMPÄRISTÖKASVATUKSESSA

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2022) mukaisesti huoltajilla tulee olla mahdollisuus osallisuuteen varhaiskasvatuksen toiminnan ja kasvatustyön tavoitteiden suunnittelussa ja kehittämisessä yhdessä lasten ja henkilöstön kanssa.

Laadukkaassa ympäristökasvatuksessa vanhempien osallisuuden näkökulmaa voidaan tarkastella myös ympäristökasvatuksen teemoihin liittyvän tiedon jakamisena. Kotien asenne-erot sekä tiedot kestävään elämäntapaan liittyen ovat hyvin moninaisia, mutta osallisuuden kautta pystytään myös jakamaan teemoihin liittyvää tietoa.

Yhteinen metsäretki vanhempien kanssa

Vanhempien kanssa voi suunnitella yhteisen metsäretken esim. ryhmälle tuttuun metsäretkipaikkaan tai johonkin lähistön luontokohteeseen. Lapset pääsevät kertomaan vanhemmille asioista, joita metsäretkillä tehdään, miten metsässä toimitaan ja näyttämään lempileikkipaikkojaan. Retkellä voidaan yhteisesti opetella toimintatapoja, esim. mitä jokamiehen oikeudet tarkoittavat, miten varautua erilaisiin tilanteisiin, esim. jos käärme puree.

Perheet voivat yhteisesti kertoa omista tavoistaan viettää aikaa luonnossa, mitä luonto merkitsee heille, mutta myös siitä, mikäli luonnossa oleskeluun/liikkumiseen liittyy ennakkoluuloja tai pelkoja. On hyvä huomioida, että kaikki eivät välttämättä koe luontoa turvallisenä paikkana.

**Luonnossa olemisen ja toimimisen tapoja
voi yhdessä harjoitella!**

Tärkeitä päiviä!

Kansainvälinen eläinten päivä/viikko
Valtakunnallinen energiansäästöviikko

Vanhempien osallistaminen ympäristökasvatuksen toimintaan onnistuu helposti

esimerkiksi Toivepuun avulla.

Vanhemmat saavat lapsen tuonti-/hakutilanteessa valmiiksi leikatun lehden, johon he voivat kirjata toiveensa tai palautteensa varhaiskasvatuksen ympäristökasvatusta koskien.

Puu rakennetaan lehtineen kaikkien nähtäville.

Vanhemmille saadaan mahdollisuus oman mielipiteensä ilmaisuun.

Vinkkejä

Vanhempainiltoja, juhlia ja muita tapahtumia voi järjestää esim. lähiluonnossa.

Ryhmän kanssa voi ideoida yhteisiä tapahtumia, joihin perheet pääsevät myös osallistumaan, esim. luontopolku metsässä, yhteinen syysretki, kevään merkkien bongaus.

Vanhempien kanssa voi järjestää yhteisen kierrätyspäivän, johon jokainen voi tuoda jotain millä itselle ei enää ole käyttöä.

Pohdittavaksi!

Millä tavoin vanhempien osallisuutta ympäristökasvatuksessa voidaan edistää?
Onko ryhmän vanhemmilla mahdollisesti jotain erityisosaamista liittyen ympäristökasvatukseen?

Marraskuu

OSALLISUUS JA VAIKUTTAMINEN YMPÄRISTÖKASVATUKSESSA

Ympäristökasvatuksessa tärkeää on lapsen osallisuuden kokemus. Lapsen mielipiteitä tulisi kuunnella, arvostaa ja huomioda.

Lapselle tulee luoda mahdollisuus vaikuttaa omaan elämäänsä liittyviin asioihin päiväkodin arjessa.

Kun lapsi kokee olevansa merkityksellinen osa häntä ympäröivää yhteisöä ja yhteiskuntaa, hänelle syntyy osallisuuden kokemus.

Aikuisen tehtävä on mahdollistaa lapselle tila pohtia, oivaltaa ja vaikuttaa. Läsnäoleva, kuunteleva ja aktiivinen aikuinen havainnoi herkästi lapsilta nousevat aloitteet ja ideat.

Aikuisella on vastuu huolehtia jokaisen ryhmän lapsen kuulluksi tulemisesta ja varmistaa, että jokainen tulee ymmärretyksi ja saa äänensä kuuluviin.

Lapset tulee osallistaa toiminnan suunnitteluun, tavoitteiden asettamiseen, toteutukseen ja arviointiin.

Valitaan teemat ja tutkimuskohteet lapsilähtöisesti.

Ympäristökasvatuksessa lasten osallisuutta tukee se, että lasten ihmettelyn kohteet nostetaan asioiksi, joihin syvennyttään!

Tärkeitä päiviä!

Maailman ilmastopäivä 11.11

Vastuutehtäviä lapsille

🌿 Ilmastoagentit, energiaetsivät ja roskapoliisit.

Lastenkokoukset ja lasten edustus ympäristöraadissa.

Oman toimintaympäristöön vaikuttaminen.

Leikkiympäristön muokkaus ja uuden leikkipisteen suunnittelu päiväkodin pihalle tai lähiympäristöön.

Kirjavinkki

*Ihme ilmat! Miksi ilmasto
muuttuu?*

*Ahokoivu Mari &
Ertimo Laura, 2019.*

Ideat alle 3-vuotiaille

Sensitiivinen ja lämmin
vuorovaikutussuhde lasten kanssa

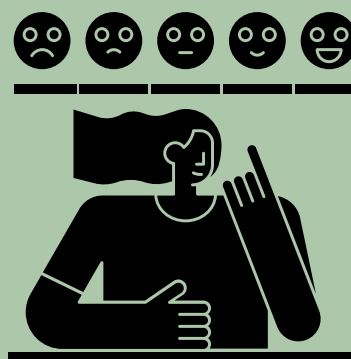
Kaveritaitojen harjoittelu

Luokaa kuvat tutuista
retkikohteista ja antakaa lasten
äänestää seuraavan retken kohde

Kuvitettu toimintaympäristö

Pohdittavaksi!

Mikä merkitys aktiivisen toimijuuden omaksumiselle ympäristökasvatuksessa on tulevaisuuden näkökulmasta katsottuna?

Foulukuu

KIERRÄTTÄMINEN

Varhaiskasvatuksessa on hyvät mahdollisuudet jätteiden vähentämiseen ja kierrättämiseen.

Kierrättäminen lähtee hyvin pienistä teoista. Pienillä paremmilla valinnoilla on suuri merkitys isommassa kokonaiskuvassa.

Kierrätykseen voi tutustua pohtimalla lasten kanssa yhdessä:

Mitä kierrättäminen tarkoittaa?

Miksi on tärkeää kierrättää?

Jokaisesta ryhmästä löytyy oma kierrätyspiste, jota lapset hoitavat yhdessä aikuisen kanssa.

Pohtikaa miten voisitte vähentää jätettä?

Järjestetään yhteinen kierrätystapahtumia teemoittain:

Vaatteet, lelut ja liikuntavälineet.

Luokaa lasten ideat huomioiden selkeät, yksinkertaiset ohjeet sekä kuvat lajittelun tueksi.

Tärkeitä päiviä!

Kansainvälinen maaperäpäivä

Ihmisoikeuksien päivä

Kierrätysversio Maa-meri-laiva-leikistä

Maahan piirretään kolme viivaa, jotka nimetään haluttujen roska-astioiden mukaan, esim. bio-, paperi- ja sekajäte. Viivoja voi piirtää enemmänkin, jos haluaa vaikeuttaa peliä. Ennen aloitusta voi tarvittaessa kerrata nopeasti, mitä jätettä mihinkin astiaan saa laittaa.

- Lapset asettuvat riviin saman viivan taakse.
 - Ohjaaja huutaa jonkun roskan ja leikkijöiden pitää juosta sille viivalle, jonne roska kuuluu.
 - Väärälle viivalle menevä tai viimeisenä viivalle ehtivä juoksija putoaa pois.
- Jos putoajalle tulee kovin paha mieli, hänen voi antaa keksiä seuraavan lajiteltavan roskan.
- Leikin voittaa viimeiseksi jäljelle jäänyt juoksija

Vinkit yli 3-vuotiaille

Roskapoliisit

Roskan kiertokulun tutkiminen:
"mitä shampoopurkille tapahtuu kun se päätyy roskikseen?"

Roskien bongausretki
lähiympäristöön

Retki kierrätyskeskukseen

Roska-Kasa kirja

Pohdittavaksi!

Pohdi omia kierrättämiseen liittyviä
tottumuksiasi, *millä tavalla*
kierrättäminen näyttäytyy arjessasi?

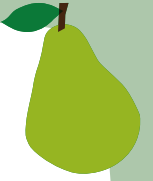
Tammikuu

RUOKAKASVATUS

Ruokakasvatus tarjoaa lapsille oivalluksia omasta ruokakulttuurista, aisteista ja ruokailuperinteistä.

Sen avulla lasta voidaan kannustaa tekemään hyviä pieniä valintoja ja oppia nauttimaan yhdessä syömisestä.

Hyvä, myönteinen ja innostunut suhde ruokaan edistää lapsen hyvinvointia ja oppimista.

Sovitaan toimivat ruokailukäytännöt ja harjoitellaan hyviä pöytätapoja.

Kannustetaan omatoimisuuteen ja lapsi harjoittelee ikätasonsa mukaan ottamaan itse oman annoksen. Sopivan annoskoon löytäminen: ”syödään mitä otetaan- aina saa ottaa lisää”

Tärkeitä päiviä!

Pihabongaus

Luonto lainassa-tapahtumia tammi-helmikuun aikana kirjastoissa, Luonnonsuojeluliiton hanke

Tutustutaan Hävikki-Hiireen

Pohditaan yhdessä miten ruokahävikkiä voisi vähentää

Sesonkiajan ruokaan tutustuminen

Vinkit alle 3-vuotiaille

Kasviksiin tutustuminen kaikkia aisteja käyttäen,
Sapere-menetelmää hyödyntäen

Ruoka-aiheinen lorupussi, laulut ja sadut

Eväsretket luonnossa, jolloin maistellaan omia pieniä eväitä

Vinkit yli 3-vuotiaille

 Ilmastoagentit käyttöön,
toimivat myös apulaisina

Kasvisten ja hedelmien
tunnistamisleikki

Väriviikko: tutustutaan joka päivä
eri värisiin kasviksiin, tutkitaan
ja tunnustellaan niitä

Ruuan elinkaaren tutkiminen:
mistä ruoka on tullut lautaselle?

Lähiruokaan tutustuminen
Retkikohteita: kauppa,
tori ja kauppahalli

Pohdittavaksi!

Miten ryhmässä tuemme positiivisen
ruokasuhteen rakentumista?

*Helmi*kuu

VASTUULLINEN KULUTTAMINEN

Vastuullinen kuluttaminen ohjaa tekemään ympäristöystävällisempiä valintoja kulutustottumuksissamme.

Opetellaan arvostamaan ja huolehtimaan tavaroista, jolloin ne kestävät pidempään.

Suositaan aineettomia ja toiminnallisia juhlaperinteitä.

Kevät /joulujuhla toteutuu luonnossa toiminnallisin menetelmin.

Synttäreiden viettäminen sankarin itse valitsemalla tavalla.
Esimerkiksi yhteinen liikuntaleikki tai laulu.

Kierrätyskeskusken sivuilla tarina Lennu Liito-oravasta. Tarina turhasta kuluttamisesta vie mukanaan kuvien kera.

Tärkeitä päiviä!

Maailman kosteikkopäivä

Valon päivä

Laskiainen

Sopikaa lelujen vaihtoviikot, jolloin lapsien valitsemat lelut vaihtavat ryhmää. Toisen ryhmän lelut tuntuvat kuin uusilta.

Siirrettävät lelulaatikot, jolloin leikkipaikkaa on helppo vaihtaa. Leikin siirtäminen ulos mahdollistetaan.

Hyödynnetään ja käytetään luonnonmateriaaleja.

Henkilökunta pohtii omia pieniä valintoja päiväkodin arjessa, voisiko jotain muuttaa?

Vinkit alle 3-vuotiaille

Lelukorjaamo

Askarrellaan
kierrätysmateriaalista soittimia

Leluton ulkoilu, aikuinen ohjaa
luonnon materiaalien käyttöön

Vinkit yli 3-vuotiaille

Tavaroiden elinkaaren tutkiminen

Leluton päivä

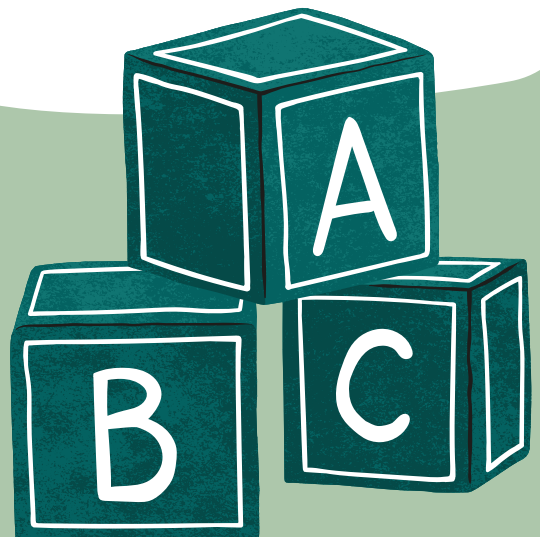
Korjaus ja huoltopaja:
korjataan esim. kirjoja
teippaamalla

Käydään tavarat läpi ja rikkiäisiä
hyödynnetään askarteluissa

Pohdittavaksi!

Kuinka pitkälle esim. askarteluissa pystytte
toimimaan hyödyntäen jo olemassa olevia
tarvikkeita?

Millä tavoin esim. rikki menneitä leluja voisi
hyödyntää?

Maaliskuu PÄIVÄKOTIPUUTARHA

Puutarhatoiminnan tavoitteena on tutkia ja pohtia kasvien kasvua lasten kanssa. Samalla vahvistetaan ruokakasvatusta, lasten luontosuhdetta, osallisuutta ja vastuullista toimimista ympäristössä.

Tavoitteena on, että jokaisessa ryhmässä olisi kasvulava- tai viljelytoimintaa jossain muodossa.

Toteutus

Lapset voivat ohjatusti päättää mitä viljellään. Kasvattajat esimerkiksi valitsevat muutaman kasvupaikkaan sopivan kasvin, joista lapset äänestävät mieluisat kasvatettavat.

Lapset hoitavat puutarhaa aikuisten kanssa: huolehditaan kasvien kastelusta, rikkaruohojen kitkemisestä, lannoituksesta ja muusta kasvien hyvinvoinnista.

Kasvupaikkojen viereen voi askarella kylttejä, mitä missäkin kasvaa.

Tärkeitä päiviä!
Kansainvälinen Äiti Maan päivä

Vinkkejä

Aina siemeniä ei tarvitse ostaa!

Kasveja voi kasvattaa myös ruuasta!

Siemeniä voi löytää päiväkodin henkilökunnan eväistä tai keittiöstä löytyneistä siemenistä.

Avokado, tomaatti, paprika tai appelsiini ovat helppoja esimerkkejä.

Lasten kanssa voi seurata lähtekö siemen itämään ja kasvi kasvamaan vai ei.

Voitte sopia myös erikseen kasvi vastaavat, jotka huolehtivat kasvien hyvinvoinnista.

Nautitaan sadosta!

Maistellaan oman pihan satoa kasvukauden aikana.

Hyödynnetään satoa, esim. leivonnassa.

Syksyllä voi pitää yhteiset sadonkorjuujuhlat!

Lapset dokumentoivat jokaisen viljelyvuoden kuvin puutarhakansioon.

Pohdittavaksi!

Millä tavoin ryhmässä toteutetaan puutarhatoimintaa?

Voisiko toimintaa toteuttaa myös talvella?

Huhtikuu **ENERGIAN SÄÄSTÄMINEN**

Miten meidän ryhmässä opetellaan säästämään energiaa?

*Lämmintä vettä käytetään säästeliäästi!
Otetaan ruokaa lautaselle vähän kerrallaan!
Sammutetaan valot paikoista, joissa ei oleskella!*

**Pohditaan yhdessä mitä energia on?
Mistä ja miten sitä saadaan?**

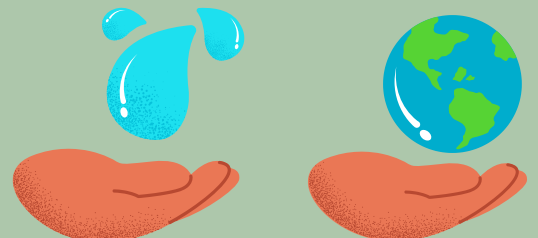
Tehdään energiakartoitus omaan toimintaympäristöön

Oma Earth hour päiväkodissa

Järjestetään oma energiansäästöviikko

Tärkeitä päiviä!

Maailman luontopäivä
Maailman metsäpäivä
Energian säästöviikko (vk041)
Onnellisuuden päivä
Earth hour

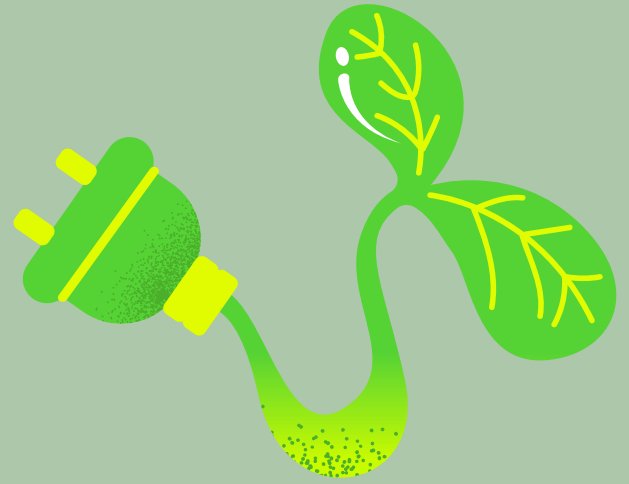
Vinkit alle 3-vuotiaille

Tutustutaan satujen kautta aiheeseen ja keskustellaan yhdessä

Tutkitaan ja havainnoidaan tuulta leikin kautta

Leikitään leijoilla ja puhalletaan saippuakuplia

Leijoja voi tehdä kierrätysmateriaaleja käyttäen

Vinkit yli 3-vuotiaille

 Energiaetsivän aktiivinen käyttö

Tutustutaan veteen ilmiönä

Esimerkkinä

Ilmapallon sisälle laitetaan vettä, sisälle voi laittaa kumisen lelun. Jäätymisen jälkeen ilmapallo poistetaan ja voidaan seurata auringossa kuinka jää sulaa lelun ympäriltä

Kirjavinkki

Barbapapan joululahja

Tison, A. & Taylos, T.

Kertoo hauskalla tavalla erilaisista tavoista tuottaa sähköä.

Pohdittavaksi!

Miten yksikön toimintakulttuurissa huomioidaan energian säästäminen?

Toukokuu

HYVINVOINTIA LUONNOSTA

Nykymaailma on täynnä erilaisia ärsykkkeitä, jotka kuormittavat ja saavat aikaan mm. levottomuutta.

Tänä päivänä useat tutkimukset osoittavat, että luonnossa oleskelu tekee meille hyvää.

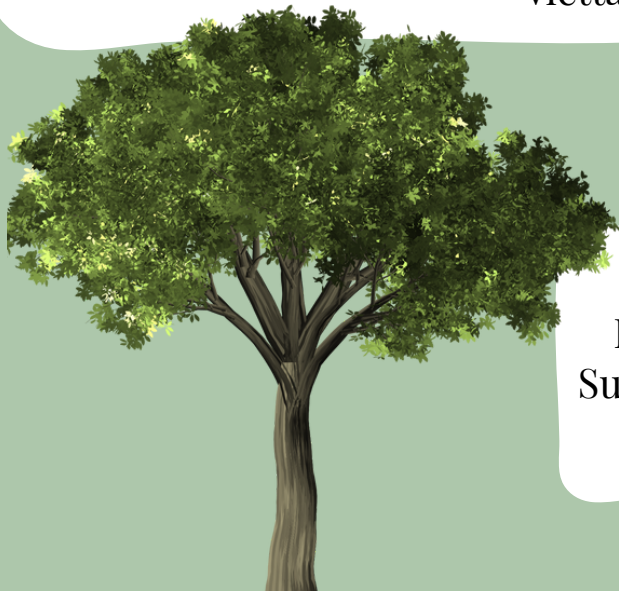
Jo lyhytaikainen metsässä oleskelu mm. rauhoittaa ja laskee ihmisen stressitasoa.

Luonto tarjoaa rauhoittumiseen ja maadoittumiseen oivan ympäristön. Sen lisäksi luonnossa ollessa aistit saavat vaihtelevia virikkeitä.

Luonnossa tulisi antaa aikaa eri aisteille ja niiden herättämille ajatuksille sekä tunteille. Äänet, tuoksut ja erilaiset materiaalit ruokkivat lasten aisteja.

Lapset viihtyvät metsässä pääsääntöisesti todella hyvin. Kiireettömät metsäleikit ja metsästä täysin aistein nauttiminen ovat tärkeää vastapainoa digitaaliselle maailmalle, jonka parissa useat lapset viettävät paljon aikaa.

Tärkeitä päiviä!

Lasten lintuviikko (Birdlife)
Suomen lasten metsäretkipäivä
WWF Norppalive alkaa !

Metsäkävely

Metsäkävelyn voi toteuttaa kaiken ikäisten lasten kanssa.
Luontoon lähdetään herättelemään ihmisen kaikkia eri aisteja.

Miltä askeleet tuntuvat: kevyiltä, raskailta, hitailta, nopeilta?

Miltä maisema näyttää? Millaisia yksityiskohtia siitä hahmottuu?

Miltä metsä tuoksuu? Millaisia erilaisia tuoksuja voit havaita? Ovatko tuoksut tuttuja vai vieraita?

Mitä ääniä kuulet? Kuuletko tuulen havinaa? Oksien raksahtelua jalkojen alla?

Vinkkejä

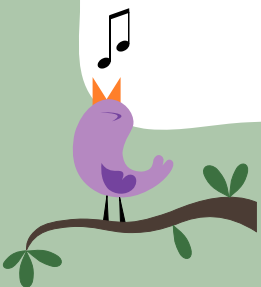
 Aistit-tehtäväkortit (Ilo kasvaa ulkona)

 Olo-Orava -tunnekortit

Rohkeus loikka, tunteidenkoti ja tunne kukka
(Suomen latu, tunteet hukassa)

Birdlife.fi tarjoaa lintuliven eri lintulajeista

WWF Norppalive alkaa toukokuussa

Pohdittavaksi!

Millaista hyvinvointia luonto sinulle
tuottaa?

Mitä asioita teet mielelläsi luonnossa?

Kesäkuu

YMPÄRISTÖKASVATUKSEN VUODEN ARVIOINTIA

Pedagogisen toiminnan arviointi on tärkeä osa varhaiskasvatuksen arkea. Sen tarkoituksena on varhaiskasvatuslain ja varhaiskasvatussuunnitelmien toteuttamisen ja kehittämisen tukeminen.

Varhaiskasvatuksessa toiminnan arvioinnin tulee olla oma-aloitteista, suunnitelmallista ja säännöllistä. Tässä kohtaa onkin hyvä pysähtyä arvioimaan kulunutta vuotta ympäristökasvatuksen näkökulmasta.

Miten vuosi sujui?

Mikä tuntui helpolta?
Mikä tuntui vaikealta?

Mitä muutoksia huomasit
itsessäsi?
Syventyikö tietotaito
ympäristökasvatuksen parissa?

Tärkeitä päiviä!

Maailman ympäristöpäivä
Maailman väestöpäivä
Nuorten osaamisen päivä

Mitä muutoksia huomasit
toimintakulttuurissa?

Miten lasten osallisuus toteutui ympäristökasvatuksessa?
Entä vanhempien?

Mikä voisi olla tavoite tulevalle toimintakaudelle?

Palatkaa yhdessä lasten kanssa menneeseen aikaan
dokumentointien avulla,
Esimerkiksi kuvashown.

Arvioikaa yhdessä mennyttä toimintakautta ympäristökasvatuksen
näkökulmasta.

Mikä oli lasten mielestä parasta?

Mikä ei ollut niin mukavaa?

Onko lapsilla herännyt omia ideoita toiminnan kehittämiseen ?

Kirjallisuutta työn tueksi

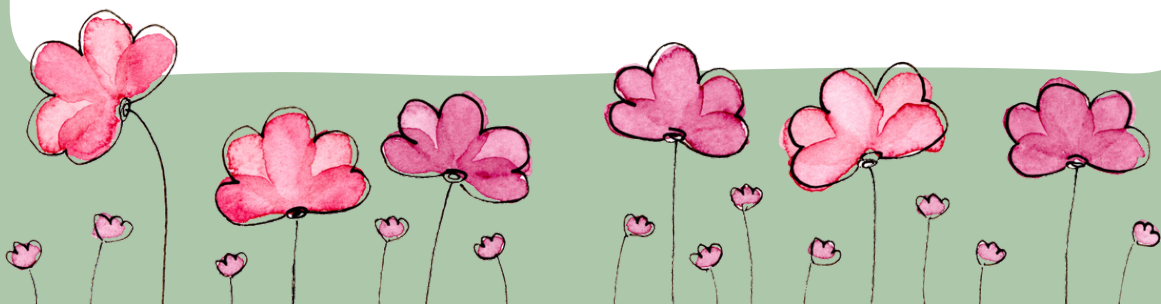

Ilo kasvaa ulkona - Luontotoiminnan käsikirja.

Fågel, S., Jussila, V. & Sarkkinen, S. (toim.) 2021.

Ympäristökasvatus - Kestävän tulevaisuuden käsikirja.

Cantell, H., Aarnio-Linnavuori, E. & Tani, S. 2020.

Heinäkuu

LUONNONSUOJELU

Ihminen vaikuttaa monin eri tavoin ympäristöönsä. Teollisuus, liikenne ja myös asumisemme saastuttavat ja vievät elintilaa monilta lajeilta eläimistä kasveihin.

On hyvä pysähtyä pohtimaan lasten kanssa miksi luonto tarvitsee suojelua ja millä tavoin ihminen voi omilla valinnoillaan olla auttamassa siinä, että luontomme pysyisi puhtaana ja elinkelpoisena monille lajeille.

Luontoa voi suojella monin eri tavoin ja pienetkin asiat ovat tärkeitä. Jokainen voi kierrättää, lajitella jätteet ja välttää turhien muovipussien ja -pakkausten ostamista. Voimme kiinnittää huomiota siihen, että ostamme vain tarpeeseen ja vältämme tarpeettomien tavaroiden ostamista. Kaikki nämä asiat säästävät luontoa.

Kun lapset perehtyvät näihin asioihin nyt, he osaavat tulevaisuudessa toimia luontoa säästävällä tavalla!

Tärkeitä päiviä!

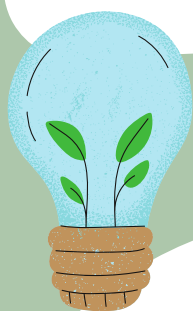
Maailman luonnonsuojelupäivä
Maailman merienpäivä

Vinkkejä

Tutustukaa yhdessä lasten kanssa WWF:n luontolive-kanavaan. Kanavalla seikkailee vaihtelevia eri lajeja.

Suosituin laji on keväisin erittäin uhanalainen saimaannorppa. Seurattavan lajin voi valikoida lasten mielenkiinnon kohteiden mukaisesti. Eläinlajien seuranta vaatii kärsivällisyyttä, yhtälailla kuin luonnossakin.

Kirjoja

**Luonnonsuojelija -
Säästetään yhdessä
Suomen luontoa ekoteoilla.
Ovaskainen Minna, 2021.**

**Me harvinaiset -
kivoja faktoja harvinaisista nisäkkäistä.
Viitalähde Minna, 2021.**

**Aika matka! Lotta, Kasper
ja luontokadon arvoitus.
Ertimo Laura & Mari Ahokoivu,
2021.**

Pohdittavaksi!

Minkälaisia tunteita koet tai olet kokenut luonnon tämän hetkiseen tilaan ja luonnonsuojeluun liittyen?

Lauluvinkkejä vuodenaikojen mukaan

Syksy

Kiva kaveri
Syysretki
Karhu nukkuu
Nalle-Puh sadelaulu
Vihanneslaulu
Siili ja kastemato
Karhuperhe
Peruna laulu
Sade laulu
Kerroppa, mitä näit
Tunnetko sä sammakon
Pikku jänö nukkuu
Rotta mokoma
Kipposet, kapposet marjoja täyteen
Vihanneslaulu

Talvi

Lumiukko iltasella
Lumisadelaulu
Pakkasaamuna
Revontulitanssi
Rati riti ralla
Viisi lumiukkoa
Pakkasasteita
Tuiki, tuiki tähtönen
Siilien talvilaulu
Hauskat lumiukot
Oravan pesä
Lumiukot ketjussa kulkee
Koska luistellaan
Pieni pilvi pehmainen

Kevät

Aurinko
Pupuperhe
Peipon pesä
Perhonen
Kevät sää
Mehiläisten piiri
Tuhatjalkainen
Väri arvoituksia
Harakanpesä
Pienet sammakot
Hämähämä häkki
Pikku päästäinen

Kesä

Muurahaissamba
Pikkuiset kultakalat
Viisi pientä ankkaa
Raparperin alla
Ötökkälaulu
Mä kuljen metsätiellä
Kärpänen istui polvella
Karhuperhe kävelyllä
Hyönteiselämää
Tunnelaulu
Juoksee metsähiiroset
Nalle maailmalla

Runovinkkejä vuodenaikojen mukaan

Syksy

Koko vuosi on kuin piiri,
joka pyörii, pyörii
kevät, kesä, syksy, talvi,
vuorotellen hyörii.

Ruohot, kasvit lakastuu,
syksy ilma pakastuu.
Puut ja pensaat värjää ruska,
luonnon valtaa lähdön tuska.
Tuuli lehdet puusta ajaa,
muuttolinnut muuttaa majaa.
-Jukka Parkkinen

Hallainen viitta heilahtaa
ja tuntuu kirpeä tuoksu.
Koivusta lehti putoaa
ja tieltä kuuluu juoksu.
Kautta kylmän nenänpääni,
se on syksyn ääni.

Hauskoja hetkiä metsäretkiä,
jos tiellä onkin hiiri
ei se ole siili
poimi punamansikoita,
puolukoita, vaapukoita
kotiin sato maukas kannan
mummillekin vähän anna.
-Leena Liski

Talvi

Pakkanen puhurinpoika,
älä kylmää kynsiäni,
älä päätäni palella.
Palele kylmiä puita,
palele maita,
palele kylmiä kiviä.

Talvi
Talven tuisku maahan heittyi,
metsä lumi vaippaan peittyi.
Nukkuu talviunta nalle,
hiiret menee hangen alle.
Korppi talven pimeään,
raakkuu omaa nimeään.
-Jukka Parkkinen

Luistelua, uistelua ja muistelua
Talvella kun pakkassäällä
kirkaalla järvenjäällä
luisteltiin
ja kesällä kun järven päällä
uisteltiin,
niin kalat meitä katseli
suut apposen auki katseli
varsinkin se hauki,
jota myöhemmin me muisteltiin
-Kirsi Kunnas

Tuuli se lunta lennättää,
valkoista piiriä pyörittää.
Lumikukkia jää,
lumikukkia jää,
lumikuningaan viitta kimmeltää.
Lumikuningas ratsastaa,
lumesta tuulia puhaltaa.
Lumilauluja saa,
lumilauluja saa,
vitivalkoinen tuuli kuljettaa.

Kevät

Kevät
Kevät lumen sulattaa,
auringossa sulaa maa.
Talven valta raukeaa,
lehtisilmut aukeaa.
Linnut saapuu pohjoiseen,
maahan vielä hiljaiseen.
-Jukka Parkkinen

Pajunkissa
Valkoinen pajunkissa
uinuu kevät
tunnelmissa,
lämpöisessä auringossa
äiti pajun kainalossa,
-Kaija Löytty

Kesä

Kesäkuu
Hyttysen hyrinä,
ukkojen jyrinä.
Perhosen lento,
vanamo hento.
Purojen juoksu,
mataran tuoksu.
Matojen tonkia,
onnekas onkija.
Hehkuva katu,
kuutamotatu.
Mansikkamaito.
-Kaija Pakkanen

Tikka laulu
Tikka hakkaa hakkaa hikkaa
hakee hakee tikkalikkaa
tik tik
nokka naputtaa
naputtaa ja taputtaa,
kaikki kolot koputtaa
koputtaa ja hoputtaa:
Tikkalikka likka likka
ala kotiis laputtaa!
-Kirsi Kunnas

Lumiukko pihamaalle
suojasäällä tuli,
pakkaskauden rehvasteli,
lämpimällä sulii.

Leppäkerttu
Hännätön, nenätön,
karvaton, korvaton,
mutta kuusi jalkaa on
sekä takki napiton,
pilkullinen, taskuton.
Mikähän se on?
Kun luit runon otsikon
tiedät että sehän on-
sehän leppäkerttu on.
-Kirsi Kunnas

Uni
Minä näin unta,
että satoi lunta
ja tiesin unessa,
että oli vain unta
että siinä unessa
satoi lunta.
Siinä unessa tiesin
että oli kesä
ja vaikka sen tiesin
näin silti unta,
että satoi lunta
vaikka oli kesä.
-Kirsi Kunnas

S niinkuin Siili
Kuka urkkii, kuka arka
pikikuono parka
pensaikossa kurkkii?
Sanoisiko joku siilille:
Tervetuloa iltaviihille!
-Kirsi Kunnas

Materiaalivinkkejä

Henkilöstölle

Aarnio-Linnavuori, H. Cantell, Tani, E. 2020. Ympäristökasvatus:
Kestävän tulevaisuuden käsikirja. PS-Kustannus

Ilo kasvaa ulkona. <https://ilokasvaauklona.fi/materiaalit/>

Ilo kasvaa ulkona. Luonto toiminnan käsikirja.
<https://ilokasvaauklona.fi/wp-content/uploads/2021/12/ilo-kasvaa-ulkona-luontotoiminnan-kasikirja.pdf>

PedaTalk. 26 Kierrätys & Kiertotalous. Spotify

PedaTalk. 27. Ympäristökasvatus & Luontosuhde. Spotify

Vihreä lippu-materiaali.
Vihreän lipun materiaalit - Vihreä lippu (vihrealippu.fi)

Sapere- aistilähtöinen ruokakasvatus.
7. Sapere - aistilähtöinen ruokakasvatus - Neuvokas perhe -ammattilaiset

Kierrätyskeskus. Ympäristökoulutus. Opetusmateriaali.

Palloässäät varhaiskasvatuksen avuksi -
Pääkaupunkiseudun Kierrätyskeskus Oy
(kierratyskeskus.fi)

WWF:n ilmasto-opetusvinkit varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen

Materiaalivinkkejä

Lapsille

Kierrätys leikkejä.

<https://www.mustankorkea.fi/kierratysleikkeja-paivakotiin-ja-kouluun/>

Kunnas, K. 2020. Lasten runokirja Tiitiäisen metsä. WSOY.

Kirkkopelto, K. 2023. Soiva metsä: Jean Sibeliuksen matkassa. Lasten Keskus.

Kunnas, M. 2018. Pieni luontokirja. Otava.

Nevakivi, L. Vanhanen, S. 2007. Lapsen oma luontokirja. Minerva

Rikama, E. 2019. Suomen luonto tutuksi lorutellen. Books on Demand.

Rahikka, K. Sarell, N. 20202. Elsa ja Lauri kierrättävät. Kustannus-Mäkelä

Erfving, E. 2021. Roskakasa. Lasten keskus

Yle arena. Kierrätysvideo lapsille. <https://arena.yle.fi/1-50580095>

Lennu Liito-oravan tarina

https://www.kierratyskeskus.fi/files/15050/Tarina_Lennu_Liito-orava.pdf

Materiaalivinkkejä

Vanhemmille

Sanomapro. 2023. Lähdetään metsään.

<https://www.sanomapro.fi/oppiilo-vinkkaa-lahdetaan-metsaan/>

Neuvokas perhe. 2023. Luonto leikit ja eväsretki. <https://neuvokasperhe.fi/artikkeli/luontoleikit-ja-evasretki/>

Oppi ja ilo. 2023. Metsässä liikkuminen tukee lapsen kehitystä.

<https://www.oppijailo.fi/metsassa-liikkuminen-tukee-lapsen-kehitysta>

MLL. 2019. Viisi vinkkiä seikkailuun ja yhdessä ihmettelyyn luonnossa.

<https://www.mll.fi/lapsemme-lehti/viisi-vinkkia-seikkailuun-ja-yhdessa-ihmettelyyn-luonnossa/>

@Metsämutsi Youtube- kanava ja Instagram.

<https://www.youtube.com/channel/UCorStEGDJ6c21nIX5ilMokw>

Lapsennimi. 2023. Retkeily lasten kanssa.

<https://lapsennimi.com/2020/04/retkeily-lasten-kanssa/>

Mustankorkea. 10+2 vinkkiä ruoka hävikin pienentämiseen.

<https://www.mustankorkea.fi/10-2-vinkkia-ruokahavikin-pienentamiseen/>

*Kiitämme yhteisestä matkasta
kohti
ympäristöystävällisempää
tulevaisuutta*

Lasten oppiminen lähtee aikuisten asenteesta

Lähteet

Ahonen, L. 2017. Vasun käyttöopas. Bookwell Digital: Juva.

Cantell, H. Aarnio-Linnanvuori, E. Tani, S. 2020. Ympäristökasvatus kestävän tulevaisuuden käsikirja. Otavan kirjapaino: Keuruu.

Ilo kasvaa ulkona. 2021. Luonto toiminnan käsikirja.
<https://ilokasvaauklona.fi/wp-content/uploads/2021/12/ilo-kasvaa-ulkona-luontotoiminnan-kasikirja.pdf>

Kunnas, K. 2004. Tapahtui tiitiäisen maassa. Ws Bookwell Oy: Helsinki.

Kierrätyskeskus. 2011. Keke päiväkodissa: kestävän kehityksen opas.
https://www.kierratyskeskus.fi/files/4679/Keke_paivakodissa.pdf

Mieli ry. 2023.
<https://mieli.fi/vahvista-mielenterveyttasi/ymparisto-vaikuttaa-mieleen/tietoisen-lasnaolon-metsakavely-avaa-aistit/>

Neuvokas perhe. Ruokakasvatus. Ruokakasvatus - Neuvokas perhe -ammattilaiset

Opetushallitus. 2022. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet.
https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2022_1.pdf

Opetushallitus. 2022. Kestävää tulevaisuutta tukeva pedagogiikka varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa.
<https://www.oph.fi/fi/opettajat-ja-kasvattajat/kestavaa-tulevaisuutta-tukeva-pedagogiikka-varhaiskasvatuksessa-ja>

Orvokin luontokoulu. 2023. Luontorunoja. <http://www.orvokioravanluontokoulu.fi/kapyvarasto/luontorunoja/>

Ovaskainen, M. 2021. Luonnonsuojelija. Säästetään yhdessä Suomen luontoa ekoteoilla. Otavan kirjapaino: Keuruu.

Parikka-Nihti, M. Suomela, L. 2014. Iloa ja ihmettelyä ympäristökasvatus varhaislapsuudessa. Bookwell oy: Juva.

Positiivarit. 2023. Lasten lorut. <https://www.positiivarit.fi/kategoria/varssypankki/lasten-lorut/>

Salonen, A. 2012. <https://artosalonen.com/ekososiaalinen-sivistys-mita-se-on/>

Suomen luonnonsuojeluliitto. 2018. Koulumetsäopas.
<https://www.sll.fi/app/uploads/2018/08/Koulumetsaopas2014.pdf>

Suomen ympäristökeskus. Luontoaskel hyvinvointiin- toimintamalli varhaiskasvatukseen.
Luontoaskel hyvinvointiin – toimintamalli varhaiskasvatukseen by Suomen ympäristökeskus - Finnish Environment Institute - Finland
miljöcentral - Issuu

Vantaan varhaiskasvatussuunnitelma. 2022. <https://eperusteet.opintopolku.fi/eperusteet-ylops-service/api/dokumentit/24222514>